

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

DOI: 10.34015/2523-4552.2026.1.25

УДК 341.24

Савчук Д. В.,

аспірант відділу міжнародно права та

права Європейського Союзу Інституту

держави і права ім. В. М. Корецького

Національної академії наук України

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7733-4992>

ЕВОЛЮЦІЯ РОЗУМІННЯ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ В НАУЦІ Й ПРАКТИЦІ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

У статті здійснено комплексний аналіз еволюції розуміння застереження в науці й практиці сучасного міжнародного права як особливого правового механізму, що забезпечує баланс між універсальністю участі держав у багатосторонніх міжнародних договорах і необхідністю збереження їхнього об'єкта та мети. Доведено, що інститут застережень сформувався у відповідь на ускладнення міжнародних відносин, розширення сфери договірної регулювання та зростання потреби в залученні якомога більшої кількості держав до договірних режимів. Простежено генезу доктринальних підходів до визначення поняття «застереження» від ранніх наукових концепцій першої половини ХХ століття до його кодифікованого закріплення у Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 року та подальшої деталізації, зокрема у Керівництві з практики Комісії міжнародного права ООН 2011 року. Обґрунтовано, що попри різноманітність формулювань у доктрині, ключовими ознаками застереження залишаються його односторонній характер, спрямованість на виключення або зміну юридичної дії окремих положень договору щодо держави, яка його сформулювала, а також зв'язок із процедурою надання згоди на обов'язковість договору.

Особливу увагу приділено трансформації підходів до допустимості застережень: від принципу одностайної згоди, характерного для практики періоду Ліги Націй, до критерію сумісності застереження з об'єктом і метою договору, сформульованого в Консультативному висновку Міжнародного суду ООН 1951 року щодо застережень до Конвенції про геноцид і закріпленого у статті 19 Віденської конвенції 1969 року. Розкрито значення цього переходу для розвитку сучасного договірної права, проаналізовано основні види застережень, зокрема обмежувальні, територіальні та застереження про невідання, а також висвітлено проблеми їх відмежування від заяв про тлумачення. Встановлено, що критерієм такого розмежування є не формальна назва

односторонньої заяви, а її юридичний ефект. Досліджено юридичні наслідки правомірних і неправомірних застережень, особливості їх застосування у сфері міжнародного захисту прав людини та специфіку участі міжнародних організацій у відповідних договірних режимах. Констатовано, що сучасне розуміння застереження ґрунтується на поєднанні принципу суверенної згоди держав із вимогами цілісності міжнародного договору, а подальший розвиток цієї проблематики пов'язаний із уточненням наслідків недопустимих застережень і аналізом новітньої міжнародної практики.

Ключові слова: застереження до міжнародного договору, міжнародне договірне право, Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року, об'єкт і мета договору, міжнародний договір, одностороння заява, заява про тлумачення, Комісія міжнародного права ООН, міжнародний суд, міжнародне право.

Постановка проблеми. Міжнародний договір у сучасному світі є основним джерелом міжнародного права та найефективнішим інструментом регулювання складних, багатогранних відносин між суб'єктами міжнародного спілкування. Зростання взаємозалежності держав, воєнні конфлікти, процеси глобалізації та інституціоналізації міжнародних відносин зумовили стрімке збільшення кількості багатосторонніх міжнародних договорів, які охоплюють найрізноманітніші сфери: від захисту прав людини та екології до міжнародної торгівлі та безпеки. У зв'язку з цим виникає фундаментальна суперечність між двома прагненнями міжнародного співтовариства. З одного боку, існує об'єктивна потреба у залученні до участі в багатосторонніх договорах якомога більшої кількості держав задля забезпечення їх універсального характеру. З іншого боку, існує необхідність збереження цілісності міжнародного договору, забезпечення того, щоб його об'єкт і ціль не були вихолощені або спотворені. Правовим механізмом, покликаним збалансувати ці дві протилежні тенденції, виступає інститут застереження до міжнародного договору.

Застереження є односторонньою заявою держави або міжнародної організації, за допомогою якої суб'єкт прагне виключити або змінити юридичну дію певних положень договору щодо себе. Здатність держав формулювати застереження є прямим проявом їхнього державного суверенітету та принципу добровільності взяття на себе міжнародно-правових зобов'язань. Проте саме цей інститут породжує чи не найбільшу кількість теоретичних дискусій і практичних проблем у міжнародному публічному праві. Відсутність абсолютної ясності щодо критеріїв сумісності застережень з об'єктом і ціллю договору, складнощі у розмежуванні застережень і заяв про тлумачення, а також невизначеність юридичних наслідків неправомірних застережень призводять до фрагментації договірних режимів. Тому дослідження еволюції розуміння застереження, його доктринального осмислення та практичного застосування є надзвичайно актуальним науковим завданням, вирішення якого сприятиме зміцненню міжнародного правопорядку та стабільності договірних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти розуміння застережень до міжнародних договорів у науці та практиці сучасного міжнародного права неодноразово ставали предметом дослідження як у вітчизняній, так і в зарубіжній доктрині міжнародного права. Зокрема, Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. – у класичному підручнику з міжнародного права системно виклали базові теоретичні засади договірного права, включаючи загальні підходи до формування та дії міжнародних договорів, що заклало основу для подальшого розуміння інституту застережень (2002 р.) [1]; Кононенко В. П., Тимченко Л. Д. – у фундаментальному підручнику з міжнародного права розкрили загальнотеоретичні та інституційні аспекти договірного регулювання, у межах якого застереження розглядаються як інструмент гнучкості міжнародних зобов'язань держав (2012 р.) [3]; Мережка О. О. – у монографічному дослідженні детально проаналізував право міжнародних договорів крізь призму сучасних теоретичних і практичних проблем, приділяючи увагу розвитку доктрини договірних застережень та їх еволюції у міжнародному праві (2002 р.) [6]; МакНейр А. Д. (McNair A. D.) – у класичній праці з права міжнародних договорів заклав основи англо-американської доктрини трактування договірних механізмів, що вплинуло на подальший розвиток підходів до застережень у міжнародній договірній практиці (1938 р.) [17]; Земанек К. (Zemanek K.) – проаналізував співвідношення практики міжнародних організацій із положеннями Віденської конвенції про право міжнародних договорів, акцентуючи

увагу на договірній гнучкості та механізмах застережень у багатосторонніх договорах (1971 р.) [25]; Ройтер П. (Reuter P.) – у доповіді для Комісії міжнародного права ООН дослідив проблематику договорів за участю міжнародних організацій, що стало важливим етапом у формуванні сучасного розуміння договірних конструкцій і практики застережень (1972 р.) [22]; Ковальова М. В. – у сучасному науковому дослідженні проаналізувала правовий статус застережень до міжнародних договорів у контексті актуальної доктрини та судової практики (2021 р.) [2]; Маринів І. І. – досліджено проблематику застосування застережень до міжнародних договорів у сфері прав людини, з акцентом на їх вплив на ефективність міжнародно-правових зобов'язань держав (2021 р.) [5]; Хмельова І. Є. – розглянула окремі аспекти невизнання в міжнародному праві, що опосередковано пов'язано з питаннями дії та обмежень застережень у договірній практиці (2016 р.) [8].

Водночас, незважаючи на значний обсяг наукових праць, комплексного дослідження еволюції доктринального розуміння застережень у вітчизняній науці міжнародного права дотепер не проведено, що зумовлює потребу в такому аналізі.

Постановка завдання. Метою статті є комплексний аналіз еволюції розуміння застереження як юридичної категорії в науці й практиці сучасного міжнародного права – від генезису доктринальних концепцій через кодифікаційний процес до сучасної практики застосування, включаючи з'ясування критеріїв допустимості, процедури прийняття, заперечення та юридичних наслідків застережень.

Виклад основного матеріалу.

Інститут застережень до міжнародних договорів формувався поступово, і цей процес був нерозривно пов'язаний із розвитком міжнародного договірної права загалом. Як справедливо зазначає І. І. Маринів, виникнення інституту застережень у міжнародному праві було тісно пов'язане з утворенням у другій половині XIX століття єдиного світового ринку [5]. Саме розширення економічного співробітництва та взаємозалежності держав обумовило потребу в багатосторонніх договорах, а разом із тим – і потребу в механізмі, який дозволяв би державам із різними інтересами ставати учасниками спільних конвенцій. Найзручнішим засобом, який значною мірою вирішує цю проблему, є застереження, що виникає внаслідок прагнення держав узгодити принцип незалежності кожної договірної сторони з бажанням охопити договором якнайбільшу кількість держав [3].

Водночас, як справедливо підкреслює М. В. Ковальова, застереження – це декларація, зроблена державою при підписанні або ратифікації договору, приєднанні до нього, посередництвом якої ця держава виражає свою волю виключити стосовно себе певні положення цього акта [3].

Важливо підкреслити, що до прийняття Віденської конвенції 1969 року офіційного визначення поняття «застереження» не існувало, хоча доктрина активно розробляла цю категорію. Дослідники ще тоді визначали застереження як формальну декларацію, посередництвом якої держава заявляє про одностороннє обмеження наслідків договору стосовно себе або виключаючи певні положення договору, або їх змінюю-

чи з наміром зменшити або обмежити свої зобов'язання за договором, яким він проявляє себе в остаточному вигляді [3].

Термін «застереження» означає положення, що встановлюється однією з договірних сторін стосовно інших у момент укладення договору або після нього. Це положення ставить своєю основною метою створити для сторони, яка його висуває, позицію, відмінну від тієї, що її займають інші сторони договору [5]. Виникає ситуація формалізації застереження, яка трактується так: «Держава, яка, бажаючи стати стороною договору, вважає, що вона може зробити це, якщо виключить або змінить застосування стосовно себе одного або кількох певних його положень, може досягти цієї мети за допомогою застереження на стадії підписання, ратифікації або приєднання до договору» [2].

Гарвардське дослідження з міжнародного права з тематики договорів (1935 р.) також запропонувало визначення: «Застереження представляє собою формальну декларацію, посередництвом якої держава при підписанні, ратифікації і приєднанні до договору встановлює як умову своєї готовності стати стороною договору певні умови, які покликані обмежити наслідки договору в тому, що стосується взаємовідносин даної держави з іншою державою або державами, які можуть стати учасниками договору» [20]. Міжнародна дипломатична академія у своєму словнику з міжнародного права визначала: «У міжнародному праві застереженнями позначають положення, посередництвом яких держави, стаючи учасниками міжнародних договорів, погоджуються обмежити або

виключити, в тому що їх стосується, певні постанови даних юридичних актів» [12].

Усі ці доктринальні визначення, представлені до прийняття Віденської конвенції 1969 року, включають основні концептуальні елементи поняття застереження: односторонній характер заяви, спрямованість на виключення або зміну дії певного договірної положення стосовно держави, що зробила застереження, та формулювання на певній стадії процедури укладення договору. Незалежно від формулювання, усі доктринальні визначення об'єднують розуміння застереження як одностороннього волевиявлення держави, спрямованого на модифікацію її договірних зобов'язань [7].

У контексті типології застережень наука міжнародного права традиційно розглядала їх переважно щодо окремих стадій укладення договору (підписання, ратифікація, прийняття або затвердження, приєднання) [4]. Проте науковці пропонують більш функціональний підхід, аналізуючи застереження за напрямками їхнього регулятивного впливу [3], що є, на наш погляд, логічно обґрунтованішим, оскільки застереження як юридична категорія несе з собою певні правові наслідки, і саме в аспекті цих наслідків доцільно проводити їхню класифікацію.

По-перше, виокремлюють застереження, спрямовані на обмеження сфери дії договірних зобов'язань, тобто одностороннє заявлення, посередництвом якого його автор через виключення або зміну юридичної дії певних положень договору виражає намір обмежити у суворо визначеній галузі обсяг дії договірних зобов'язань. Ця проблема най-

більш актуальна у сфері захисту прав і свобод людини. Як зазначив Комітет з прав людини у ході сесії ще 1993 року, обговорюючи обмежувальне застереження, сформульоване в п. 3 ст. 18 Пакту про громадянські та політичні права, неприпустимі будь-які підстави для обмежень, крім тих, що конкретно зазначені у самому Пакті [18]. У цьому контексті особливого значення набувають «Сіракузькі принципи» 1984 року – документ, розроблений групою вчених Сіракузького університету, що визначив принципи тлумачення обмежувальних застережень до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. [23].

По-друге, класифікація включає застереження з регулятивною дією стосовно особи, часу та території (*ratione personae*, *ratione temporis*, *ratione loci*). Застереження з територіальною сферою дії – це одностороннє заявлення, посередництвом якого держава поширює або, навпаки, виключає застосування договору до певної території, що перебуває в зоні її відповідальності. Стаття 29 Віденської конвенції 1969 року встановлює загальне правило: «Якщо інший намір не впливає з договору або не встановлено іншим чином, договір є обов'язковим для кожного учасника стосовно всієї його території» [2]. А. Макнейр свого часу дослідив два типи таких застережень із договірно-правової практики Сполученого Королівства періоду існування колоніальної залежності [17].

По-третє, доктрина виокремлює застереження про невизнання, пов'язані з принципом невизнання, що став частиною сучасного міжнародного права. Застереження про невизнання – це одностороннє заяв-

лення, посередництвом якого держава бажає виключити застосування договору у відносинах між нею та іншими державами, яких вона не визнає. Як зазначає І. Є. Хмельова, принцип *Ex iniuria jus non oritur* є загально визнаним принципом, підтвердженим доктриною [8] та судово-арбітражною практикою, зокрема рішенням Постійної палати міжнародного правосуддя від 6 грудня 1930 р. у справі про вільні зони Верхньої Савойї та Округу Жекс та Консультативним висновком Міжнародного суду від 21 червня 1971 р. у справі про Намібію [15; 19].

Концептуально, розвиток проблематики застережень у договірно-правовій практиці держав відбувався від принципу одностайної згоди до принципу сумісності застереження з об'єктом і метою договору. У часовому вимірі це період діяльності Ліги Націй (перший етап) та період діяльності ООН (другий етап). За весь час існування Ліги Націй (1920–1946 рр.) вона не встановлювала абсолютної системи заборони застережень, хоча орієнтувалася на обмеження їхньої кількості та характеру. При цьому допускалися лише застереження, прямо передбачені договором – ст. 39 Генерального акта арбітражу від 26 вересня 1928 р., ст. 20 Гаазької конвенції від 12 квітня 1930 р. [11; 13]. Рада Ліги Націй у своїй постанові від 17 червня 1927 р. підтвердила принцип, згідно з яким значущість застереження з точки зору права проявлялася лише за обставин його прийняття усіма договірними сторонами.

Поворотним моментом став Консультативний висновок Міжнародного суду від 28 травня 1951 року «Застереження до Конвенції про ге-

ноцид», виданий у відповідь на запит Генеральної Асамблеї ООН [21]. Суд відкинув правило, відповідно до якого застереження дійсне лише за згоди усіх заінтересованих сторін, і натомість сформулював критерій сумісності: «Держава, яка сформулювала застереження, проти якого заперечує одна або кілька держав-учасниць Конвенції, але не заперечують інші держави-учасниці, може розглядатися як учасниця Конвенції, якщо це застереження сумісне з об'єктом і метою договору» [16]. Науковці оцінюють цей критерій як спрямований на підтримання рівноваги між цілісністю багатосторонніх конвенцій та їх ефективністю в сенсі обов'язковості [3].

Віденська конвенція 1969 року кодифікувала принцип сумісності у ст. 19–23, надавши визначення застереження у п. 1(d) ст. 2: «Застереження означає одностороннє заявлення в будь-якому формулюванні та під будь-яким найменуванням, зроблене державою при підписанні, ратифікації, прийнятті або затвердженні договору, або приєднанні до нього, посередництвом якого ця держава бажає виключити або змінити юридичну дію певних положень договору в їх застосуванні до цієї держави» [2]. Це визначення було відтворене з відповідними доповненнями у Віденських конвенціях 1978 та 1986 років, а згодом у 2011 році Комісія міжнародного права ООН під керівництвом Спеціального доповідача А. Пелле прийняла «Керівництво з практики щодо застережень до договорів» [14], яке значно деталізувало та розвинуло правовий режим застережень.

Як підкреслює М. В. Ковальова, прийняття Керівництва з практики

2011 року стало знаковою подією в кодифікації права міжнародних договорів, оскільки воно вперше систематизувало та деталізувало всі аспекти режиму застережень, включаючи питання, які залишалися неврегульованими Віденськими конвенціями [3].

Одним із центральних питань теорії застережень є їх відмежування від заяв про тлумачення (interpretative declarations). Як зафіксовано у п. 1.2 Керівництва з практики КМП 2011 року, «заява про тлумачення означає одностороннє заявлення, яким би не було його формулювання або найменування, зроблене державою або міжнародною організацією, посередництвом якого ця держава або організація бажає уточнити або прояснити значення або сферу дії договору або деяких його положень» [14]. Принципове розмежування полягає в тому, що через заяву про тлумачення держава має намір уточнити значення, яке вона надає певному конвенційному положенню, тоді як через застереження держава ставить перед собою мету обмежити сферу прийнятих нею договірних зобов'язань.

Проблема розмежування цих двох категорій має не лише теоретичне, а й суттєве практичне значення. Державі не уникнути констатації якості застереження за зробленим нею одностороннім заявленням незалежно від формального позначення його будь-яким іншим найменуванням [7]. Віденська конвенція 1969 року прямо вказує на це, визначаючи застереження як заяву «в будь-якому формулюванні та під будь-яким найменуванням» [2]. Арбітражне рішення 1977 року у справі про розмежування континентального шельфу

між Сполученим Королівством та Францією підтвердило, що кваліфікація одностороннього заявлення як застереження або заяви про тлумачення має здійснюватися на основі його правових наслідків, а не формальної назви [10]. Міжнародний суд у рішенні 1978 року про континентальний шельф Егейського моря додатково зазначив, що свідчення з внутрішніх джерел відповідної сторони щодо підготовки застереження є допустимими за судом як спосіб позначення наміру держави [9].

Наукова спільнота звертає увагу на те, що критерієм розмежування застережень та заяв про тлумачення є не формальне найменування одностороннього заявлення, а його юридичний ефект: якщо заява спрямована на виключення або зміну юридичної дії договірних положень – перед нами застереження, незалежно від того, як його називає держава [3]. Ця позиція повністю кореспондує з підходом Керівництва з практики КМП 2011 року, яке у п. 1.3.1 встановлює: «Кваліфікація одностороннього заявлення як застереження або як заяви про тлумачення визначається юридичними наслідками, яких бажає досягти його автор» [14].

Стаття 19 Віденської конвенції 1969 року встановлює три підстави недопустимості застереження: (а) коли застереження забороняється договором; (б) коли договір передбачає, що можна робити лише певні застереження, до числа яких дане застереження не входить; (с) коли застереження несумісне з об'єктом і метою договору [2]. Загальна логіка науки і практики сучасного міжнародного права свідчить: застереження недопустиме, якщо його заявлення заборонене договором. До таких

договорів належить, наприклад, Конвенція ООН з морського права 1982 року, Додаткова конвенція про скасування рабства 1956 року. Однак, як зазначають В. Г. Буткевич, В. В. Мицик та О. В. Задорожній, таких договорів небагато [1]. Разом із тим, вони акцентують, що, на жаль, у практиці, насамперед у США, поширеними є застереження, що зводять нанівець значення участі в договорі [1].

Щодо юридичних наслідків застереження, стаття 21 Віденської конвенції 1969 року встановлює, що застереження, дійсне стосовно іншого учасника договору: (а) змінює для держави, яка зробила застереження, в її відносинах із цим іншим учасником положення договору, до яких відноситься застереження, в межах сфери дії застереження; і (b) змінює тією ж мірою зазначені положення для цього іншого учасника в його відносинах із державою, яка зробила застереження [2]. Концептуально доведено існування щодо багатосторонніх договорів таких правил юридичних наслідків застереження: «правило відносності» (застереження впливає лише на юридичний зв'язок між державою, яка його зробила, та іншими учасниками, ніяк не впливаючи на взаємні правовідносини останніх); «правило цілісності договору» (держави, які приймають договір згодом, приєднуються до нього з урахуванням раніше зроблених застережень); «правило взаємності» (якщо держава, яка сформулювала застереження, може скористатися перевагами, що з нього випливають, стосовно держави, яка його прийняла, ця держава, у свою чергу, може скористатися стосовно себе перевагами, що випливають із застереження).

Показовим прикладом практики є формулювання низкою держав застережень до ст. 9 Конвенції про запобігання злочинів геноциду 1948 року, яка передбачала обов'язкову юрисдикцію Суду щодо спорів, пов'язаних із застосуванням і тлумаченням Конвенції. Саме цей факт став приводом для звернення Генеральної Асамблеї ООН до Міжнародного суду з проханням надати консультативний висновок [16]. Інший приклад – застереження США до двостороннього договору про постійний нейтралітет і функціонування Панамського каналу 1979 року, що підтверджує можливість застережень і до двосторонніх договорів [24].

І. Маринів підкреслює, що практика формулювання застережень Україною до міжнародних договорів у сфері прав людини потребує більшої виваженості та урахування критерію сумісності з об'єктом і метою відповідного договору [5]. М. В. Ковальова, зі свого боку, додає, що Україна як активний учасник міжнародного договірного процесу має зважати на розвиток міжнародної практики щодо застережень, зокрема на положення Керівництва з практики КМП 2011 року, яке, хоча й не має обов'язкової юридичної сили, відображає загальний стан міжнародного права у цій сфері [3].

Окремої уваги заслуговує дискусія щодо права міжнародних організацій формулювати застереження. Під час підготовки Віденської конвенції 1986 року Спеціальний доповідч П. Ройтер спочатку виходив із повного прирівнювання міжнародних організацій до держав стосовно їхнього права робити застереження та заперечувати проти них [22]. Однак ця позиція зазнала обґрунтова-

ної критики. Як справедливо зазначає О. О. Мережко, необхідно розрізняти два види міжнародних договорів: договори між державами, учасниками яких можуть стати міжнародні організації, та договори, в яких міжнародні організації є учасниками за всіма положеннями договору [6]. Австрійський юрист Карл Земанек (Karl Zemanek) підтримав цю позицію, зазначивши, що держави є суверенними суб'єктами міжнародного права, тоді як діяльність міжнародних організацій цілком підпорядкована виконанню певної функції у міжнародному плані [25]. Зрештою, П. Ройтер був змушений визнати, що було б помилковим прирівнювати міжнародні організації до держав [22], і Конвенція 1986 року врахувала відмінності між цими суб'єктами.

Висновки. Доктринальне розуміння застереження пройшло тривалий шлях від розпливчастих формулювань окремих учених до чіткого кодифікованого визначення у Віденській конвенції 1969 року та його подальшої деталізації у Керівництві з практики КМП 2011 року. Усі доктринальні визначення, як до, так і після прийняття Віденської конвенції, об'єднані спільним розумінням застереження як одностороннього заявлення, спрямованого на виключення або зміну юридичної дії певних положень договору стосовно держави, яка зробила це заявлення.

Еволюція підходів до допустимості застережень відбувалася від принципу одностайної згоди (практика Ліги Націй) до принципу сумісності застереження з об'єктом і ме-

тою договору, вперше сформульованого Міжнародним судом ООН у Консультативному висновку 1951 року та закріпленого у ст. 19 Віденської конвенції 1969 року. Цей перехід був обумовлений прагматичними потребами забезпечення якнайширшої участі держав у багатосторонніх договорах.

Відмежування застережень від заяв про тлумачення має здійснюватися на підставі юридичних наслідків відповідного одностороннього заявлення, а не його формальної назви, що підтверджено як доктриною, так і міжнародною судовою практикою. Класифікація ж застережень за напрямками їхнього регулятивного впливу (обмежувальні застереження, територіальні застереження, застереження про невизнання) є доктринально обґрунтованою та практично значущою, оскільки кожен вид має специфічні юридичні наслідки.

Правовий режим застережень до договорів у сфері прав людини має особливості, зумовлені імперативним характером принципу поваги до прав і свобод людини, що обмежує свободу держав у формулюванні застережень.

Перспективним напрямом подальших досліджень є аналіз сучасної практики застосування Керівництва з практики КМП 2011 року, зокрема в аспекті юридичних наслідків недопустимих застережень, а також дослідження практики формулювання застережень Україною до міжнародних договорів у контексті її євроінтеграційних прагнень.

Список використаних джерел

1. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. *Міжнародне право. Основи теорії*: підручник / за ред. В. Г. Буткевича. Київ : Либідь, 2002. 608 с.

2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів : Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 23.05.1969. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118 (дата звернення: 20.02.2026).
3. Ковальова М. В. Правовий статус застережень до міжнародних договорів. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 325–329. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2021.64>.
4. Кононенко В. П., Тимченко Л. Д. *Міжнародне право* : підручник. Київ : Знання, 2012. 631 с.
5. Маринів І. І., Рудай Л. Є. Проблема застосування застережень до міжнародних договорів з прав людини. *Право та інновації*. 2021. № 1 (33). С. 68–73. DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2021-1\(33\)-10](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2021-1(33)-10)
6. Мережка О. О. *Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики* : монографія. Київ : Таксон, 2002. 344 с.
7. Савчук Д. В. Правова природа застережень до міжнародних договорів: теорія, практика, заперечення. *Соціальне право*. 2025. № 2. С. 155–165. DOI: <https://doi.org/10.32751/2617-5967-2025-02-21>.
8. Хмельова І. Є. Невизнання в міжнародному праві/ *Часопис Київського університету права*. 2016. № 2. С. 368–371.
9. Aegean Sea Continental Shelf (Greece v. Turkey) : Judgment of 19 December 1978. *International Court of Justice*. URL: <https://api.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/62/062-19781219-JUD-01-00-BI.pdf> (дата звернення: 20.02.2026).
10. Case concerning the delimitation of the Continental Shelf between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the French Republic : Decision of 30 June 1977 // *Reports of International Arbitral Awards*. Vol. XVIII. URL: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XVIII/3-413.pdf (дата звернення: 20.02.2026).
11. Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality Laws, The Hague, 12 April 1930. URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/lon/1930/en/17955> (дата звернення: 21.02.2026).
12. *Dictionnaire de la Terminologie du Droit International* / sous la direction de J. Basdevant. Paris : Sirey, 1960. 755 p. URL: https://books.google.com/books/about/Dictionnaire_de_la_terminologie_du_droit.html?id=7eFzngEACAAJ (дата звернення: 21.02.2026).
13. General Act for the Pacific Settlement of International Disputes, Geneva, 26 September 1928. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20943/volume-943-C-2123-English.pdf> (дата звернення: 21.02.2026).
14. Guide to Practice on Reservations to Treaties. Adopted by the International Law Commission at its sixty-third session, in 2011. *United Nations*. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/1_8_2011.pdf (дата звернення: 21.02.2026).
15. International Court of Justice. Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970) : Advisory Opinion of 21 June 1971. *Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders*. 1971. P. 16. URL: <https://api.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/53/053-19710621-ADV-01-00-EN.pdf> (дата звернення: 22.02.2026).
16. International Court of Justice. Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide : Advisory Opinion of 28 May 1951. *Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders*. 1951. P. 15. URL: <https://www.icj-cij.org/index.php/node/103749> (дата звернення: 22.02.2026).
17. McNair A. D. *The Law of Treaties: British Practice and Opinions*. Oxford : Clarendon Press, 1938. 578 p. URL: https://books.google.com/books/about/The_Law_of_Treaties.html?id=P-oeRAAACA (дата звернення: 22.02.2026).

18. OHCHR. General Comment No. 22 (Art. 18), 27 September 1993. URL: <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=Fjx67oc9%2By0Yz7IHgSJXpQy%2BCccql8BPOVtghsLtd%2FcYkRNGP2WYsjAZo%2FQhtIE14E5uKWeHTpxfjot5s9gjr6aHs%2B8ZnlSUJ11gJD3kuY%3D> (дата звернення: 22.02.2026).

19. Permanent Court of International Justice. Case of the Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex (Second Phase) : Order of December 6th, 1930. *Publications of the Permanent Court of International Justice. Series A.—No. 24 : Collection of Judgments*. Leyden : A. W. Sijthoff's Publishing Company, 1930. URL: https://api.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_24/78_Zones_franches_Haute_Savoie_et_Pays_de_Gex_2e_phase_Ordonnance_19301206.pdf (дата звернення: 22.02.2026).

20. Research in International Law: Part III. Law of Treaties // *Supplement to the American Journal of International Law*. 1935. Vol. 29, Suppl. P. 653–1229. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0002930000764177>.

21. Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide : Advisory Opinion of 28 May 1951. *I.C.J. Reports*. 1951. P. 15. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/12/4283.pdf> (дата звернення: 22.02.2026).

22. Reuter P. First report on the question of treaties concluded between States and international organizations or between two or more international organizations. A/CN.4/258. *International Law Commission*. 1972. URL: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_258.pdf (дата звернення: 22.02.2026).

23. Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights : UN Doc. E/CN.4/1985/4, Annex. New York : *United Nations*, 1985. URL: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/1984/07/Siracusa-principles-ICCPR-legal-submission-1985-eng.pdf> (дата звернення: 22.02.2026).

24. Treaty concerning the permanent neutrality and operation of the Panama Canal. Signed at Washington on 7 September 1977. *United Nations Treaty Series*. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201161/volume-1161-I-18342-English.pdf> (дата звернення: 22.02.2026).

25. Zemanek K. Agreements Concluded by International Organizations and the Vienna Convention on the Law of Treaties. *University of Toledo Law Review*. 1971. Vol. 89. P. 145–183.

References

1. Butkevych, V. H., Mytsyk, V. V., & Zadorozhnyi, O. V. (2002). *Mizhnarodne pravo. Osnovy teorii* [International law. Foundations of theory] (V. H. Butkevych, Ed.). Lybid.
2. Vienna Convention on the Law of Treaties. (1969, May 23). United Nations. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118
3. Kovalova, M. V. (2021). Pravovyi status zasterezhen do mizhnarodnykh dohovoriv [Legal status of reservations to international treaties]. *Chasopys Kyivskoho Universytetu Prava*, 1, 325–329. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2021.64>
4. Kononenko, V. P., & Tymchenko, L. D. (2012). *Mizhnarodne pravo* [International law]. Znannia.
5. Maryniv, I. I., & Rudai, L. Ye. (2021). Problema zastosuvannya zasterezhen do mizhnarodnykh dohovoriv z prav liudyny [The problem of applying reservations to international human rights treaties]. *Pravo ta Innovatsii*, 1(33), 68–73. [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2021-1\(33\)-10](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2021-1(33)-10)

6. Merezhko, O. O. (2002). *Pravo mizhnarodnykh dohovoriv: Suchasni problemy teorii ta praktyky* [The law of international treaties: Contemporary problems of theory and practice]. Takson.
7. Savchuk, D. V. (2025). Pravova pryroda zasterezhen do mizhnarodnykh dohovoriv: Teoriia, praktyka, zaperechennia [The legal nature of reservations to international treaties: Theory, practice, objections]. *Sotsialne Pravo*, 2, 155–165. <https://doi.org/10.32751/2617-5967-2025-02-21>
8. Khmelova, I. Ye. (2016). Nevyznannia v mizhnarodnomu pravi [Non-recognition in international law]. *Chasopys Kyivskoho Universytetu Prava*, 2, 368–371.
9. *Aegean Sea Continental Shelf (Greece v. Turkey)*, Judgment of December 19, 1978. (1978). International Court of Justice. <https://api.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/62/062-19781219-JUD-01-00-BL.pdf>
10. *Case concerning the delimitation of the Continental Shelf between the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the French Republic*, Decision of June 30, 1977. (1977). *Reports of International Arbitral Awards*, 18, 3–413. https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XVIII/3-413.pdf
11. Convention on Certain Questions Relating to the Conflict of Nationality Laws. (1930, April 12). <https://www.refworld.org/legal/agreements/lon/1930/en/17955>
12. Basdevant, J. (Ed.). (1960). *Dictionnaire de la terminologie du droit international* [Dictionary of terminology of international law]. Sirey. https://books.google.com/books/about/Dictionnaire_de_la_terminologie_du_droit.html?id=7eFzngEACAAJ
13. General Act for the Pacific Settlement of International Disputes. (1928, September 26). <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20943/volume-943-C-2123-English.pdf>
14. International Law Commission. (2011). *Guide to practice on reservations to treaties*. United Nations. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/1_8_2011.pdf
15. *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970)*, Advisory Opinion of June 21, 1971. (1971). International Court of Justice. <https://api.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/53/053-19710621-ADV-01-00-EN.pdf>
16. *Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, Advisory Opinion of May 28, 1951. (1951). International Court of Justice. <https://www.icj-cij.org/index.php/node/103749>
17. McNair, A. D. (1938). *The law of treaties: British practice and opinions*. Clarendon Press. https://books.google.com/books/about/The_Law_of_Treaties.html?id=P-oeRAAACAAM
18. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (1993, September 27). *General Comment No. 22 (Art. 18)*. <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=Fjx67oc9%2By0Yz7IHgSjXpQy%2BCccql8BPOVtghsItd%2FcYkRNGP2WYsjAZo%2FQhtIE14E5uKWeHTpxfjot5s9gjr6aHs%2B8ZnlSUJ11gJD3kuY%3D>
19. *Case of the Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex (Second Phase)*, Order of December 6, 1930. (1930). Permanent Court of International Justice, Series A, No. 24. A. W. Sijthoff's Publishing Company. https://api.icj-cij.org/sites/default/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_24/78_Zones_franches_Haute_Savoie_et_Pays_de_Gex_2e_phase_Ordonnance_19301206.pdf
20. Research in international law: Part III. Law of treaties. (1935). *Supplement to the American Journal of International Law*, 29(4), 653–1229. <https://doi.org/10.1017/S0002930000764177>

21. *Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, Advisory Opinion of May 28, 1951. (1951). *I.C.J. Reports*, 15. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/12/4283.pdf>

22. Reuter, P. (1972). *First report on the question of treaties concluded between States and international organizations or between two or more international organizations* (A/CN.4/258). International Law Commission. https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_258.pdf

23. *Siracusa Principles on the Limitation and Derogation Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights* (UN Doc. E/CN.4/1985/4, Annex). (1985). United Nations. <https://www.icj.org/wp-content/uploads/1984/07/Siracusa-principles-ICCPR-legal-submission-1985-eng.pdf>

24. Treaty Concerning the Permanent Neutrality and Operation of the Panama Canal. (1977, September 7). *United Nations Treaty Series*. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201161/volume-1161-I-18342-English.pdf>

25. Zemanek, K. (1971). Agreements concluded by international organizations and the Vienna Convention on the Law of Treaties. *University of Toledo Law Review*, 89, 145–183.

Savchuk D. V., Ph.D. Student of Department of International Law and European Law V. M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7733-4992>

The Evolution of the Understanding of Reservations in the Scholarship and Practice of Contemporary International Law

The article provides a comprehensive analysis of the evolution of the understanding of reservations in the scholarship and practice of contemporary international law as a special legal mechanism that ensures a balance between the universality of States' participation in multilateral international treaties and the need to preserve their object and purpose. It is demonstrated that the institution of reservations emerged in response to the growing complexity of international relations, the expansion of treaty regulation, and the increasing need to involve as many States as possible in treaty regimes. The genesis of doctrinal approaches to defining the concept of a "reservation" is traced from early scholarly concepts of the first half of the twentieth century to its codified formulation in the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties and its further elaboration, in particular in the 2011 Guide to Practice of the United Nations International Law Commission. It is substantiated that, despite the diversity of doctrinal formulations, the key features of a reservation remain its unilateral character, its purpose of excluding or modifying the legal effect of certain treaty provisions in their application to the State that formulated it, as well as its connection with the procedure for expressing consent to be bound by a treaty.

Particular attention is paid to the transformation of approaches to the permissibility of reservations: from the principle of unanimous consent, characteristic of the practice of the League of Nations period, to the criterion of compatibility of a reservation with the object and purpose of the treaty, formulated in the 1951 Advi-

sory Opinion of the International Court of Justice on Reservations to the Genocide Convention and enshrined in Article 19 of the 1969 Vienna Convention. The significance of this transition for the development of modern treaty law is revealed; the main types of reservations are analyzed, including restrictive reservations, territorial reservations, and reservations concerning non-recognition, and the problems of distinguishing them from interpretative declarations are highlighted. It is established that the criterion for such differentiation is not the formal title of a unilateral statement, but its legal effect. The legal consequences of valid and invalid reservations, the particularities of their application in the field of international human rights protection, and the specifics of the participation of international organizations in the relevant treaty regimes are examined. It is concluded that the contemporary understanding of reservations is based on a combination of the principle of the sovereign consent of States with the requirements of the integrity of an international treaty, while the further development of this issue is associated with clarifying the consequences of impermissible reservations and analyzing recent international practice.

Keywords: *reservation to an international treaty, international treaty law, 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties, object and purpose of a treaty, international treaty, unilateral statement, interpretative declaration, United Nations International Law Commission, international court, international law.*

Цитування за ДСТУ 8302:2015: Савчук Д. В. Еволюція розуміння застереження в науці й практиці сучасного міжнародного права. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2026. № 1(35). С. 281-293. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2026.1.25>

Citation APA: Savchuk, D. V. (2026). Evoliutsiia rozuminnia zasterezhennia v nauksi y praktytsi suchasnoho mizhnarodnoho prava [The evolution of the understanding of reservations in the scholarship and practice of contemporary international law]. *Bulletin of the Penitentiary association of Ukraine*, 1(35), 281-293. <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2026.1.25>

Внесок автора. Автор самостійно здійснив концептуалізацію дослідження, аналіз джерел, підготовку тексту статті та формулювання висновків. Автор ознайомився з остаточною версією рукопису, схвалив її та погодився з поданням статті до публікації.

Академічна доброчесність. Автор підтверджує оригінальність, точність і достовірність тексту статті та наведених у ній результатів, а також дотримання принципів академічної доброчесності.

Використання інструментів штучного інтелекту. Автор засвідчує, що під час підготовки цієї статті інструменти штучного інтелекту не використовувалися.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність реального чи потенційного конфлікту інтересів.

Фінансування. Дослідження виконано в межах наукової діяльності авторів у відповідних установах і не мало окремого зовнішнього фінансування.

Author Contribution. The author independently conceptualized the study, analyzed the sources, prepared the text of the article, and formulated the conclusions. The author reviewed the final version of the manuscript, approved it, and agreed to submit the article for publication.

Academic Integrity Statement. The author confirms the originality, accuracy, and reliability of the text of the article and the results presented therein, as well as compliance with the principles of academic integrity.

Use of Artificial Intelligence Tools. The author certifies that no artificial intelligence tools were used in the preparation of this article.

Conflict of Interest. The author declares that there is no actual or potential conflict of interest.

Funding. The research was conducted within the framework of the author's academic activities at the relevant institutions and did not receive special external funding.

Надійшла: 25.02.2026

Прийнята до друку: 15.03.2026

Опублікована: 30.04.2026

Received: 25 February 2026

Accepted for publication: 15 March 2026

Published: 30 April 2026